

ACTA HISTRIAE

30, 2022, 4

UDK/UDC 94(05)

ISSN 1318-0185
e-ISSN 2591-1767

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper
Società storica del Litorale - Capodistria

ACTA HISTRIAE

30, 2022, 4

V čast Salvatorju Žitku
In onore di Salvator Žitko
In honour of Salvator Žitko

KOPER 2022

ISSN 1318-0185
e-ISSN 2591-1767

UDK/UDC 94(05)

Letnik 30, leto 2022, številka 4

**Odgovorni urednik/
Direttore responsabile/
Editor in Chief:**

Darko Darovec

**Uredniški odbor/
Comitato di redazione/
Board of Editors:**

Gorazd Bajc, Furio Bianco (IT), Stuart Carroll (UK), Angel Casals Martinez (ES), Alessandro Casellato (IT), Flavij Bonin, Dragica Čeč, Lovorka Čoralić (HR), Darko Darovec, Lucien Faggion (FR), Marco Fincardi (IT), Darko Friš, Aleš Maver, Borut Klabjan, John Martin (USA), Robert Matijašić (HR), Darja Mihelič, Edward Muir (USA), Žiga Oman, Polona Tratnik, Jože Pirjevec, Egon Pelikan, Luciano Pezzolo (IT), Claudio Povoło (IT), Marijan Premović (MNE), Luca Rossetto (IT), Vida Rožac Darovec, Andrej Studen, Marta Verginella, Salvator Žitko

**Uredniki/Redattori/
Editors:**

Urška Lampe, Gorazd Bajc, Lara Petra Skela, Marjan Horvat, Žiga Oman

**Prevodi/Traduzioni/
Translations:**

Petra Berlot

**Lektorji/Supervisione/
Language Editors:**

Urška Lampe (angl., slo.), Gorazd Bajc (it.), Lara Petra Skela (angl., slo.)

**Izdajatelj/Editori/
Published by:**

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper / Società storica del Litorale - Capodistria® / Institut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja / Institute IRRIS for Research, Development and Strategies of Society, Culture and Environment / Istituto IRRIS di ricerca, sviluppo e strategie della società, cultura e ambiente®

Sedež/Sede/Address:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, SI-6000, Koper-Capodistria, Garibaldijeva 18 / Via Garibaldi 18, e-mail: actahistriae@gmail.com; https://zdp.si/

Tisk/Stampa/Print:

Založništvo PADRE d.o.o.

Naklada/Tiratura/Copies:

300 izvodov/copie/copies

**Finančna podpora/
Supporto finanziario/
Financially supported by:**

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije / Slovenian Research Agency, Mestna občina Koper

**Slika na naslovnici/
Foto di copertina/
Picture on the cover:**

Koprsko pristanišče (avtor: Salvator Žitko, 1962) / Porto di Capodistria (autore: Salvator Žitko, 1962) / Port of Koper (author: Salvator Žitko, 1962).

Redakcija te številke je bila zaključena 15. decembra 2022.

Revija Acta Histriae je vključena v naslednje podatkovne baze / Gli articoli pubblicati in questa rivista sono inclusi nei seguenti indici di citazione / Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in: CLARIVATE ANALYTICS (USA): Social Sciences Citation Index (SSCI), Social Scisearch, Arts and Humanities Citation Index (A&HCI), Journal Citation Reports / Social Sciences Edition (USA); IBZ, Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (GER); International Bibliography of the Social Sciences (IBSS) (UK); Referativnyi Zhurnal Viniti (RUS); European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS); Elsevier B. V.: SCOPUS (NL); DOAJ.

To delo je objavljeno pod licenco / Quest'opera è distribuita con Licenza / This work is licensed under a Creative Commons BY-NC 4.0.

Navodila avtorjem in vsi članki v barvni verziji so prosto dostopni na spletni strani: <https://zdp.si>.

Le norme redazionali e tutti gli articoli nella versione a colori sono disponibili gratuitamente sul sito: <https://zdp.si/it/>.

The submission guidelines and all articles are freely available in color via website <http://https://zdp.si/en/>.

VSEBINA / INDICE GENERALE / CONTENTS

Darja Mihelič: Korenine piranske družine Petrogna/Petronio (1257–1350) 757
Le radici della famiglia Petrogna/Petronio di Pirano (1257–1350)
The Roots of the Petrogna/Petronio Family of Piran (1257–1350)

Marijan Premovič: Banditry in Zeta in the Balšić Period (1360–1421) 799
Brigantaggio a Zeta nel periodo dei Balšić (1360–1421)
Razbojništvo v Zeti v času Balšićev (1360–1421)

Dušan Mlacović: Koper v poznem srednjem veku: opažanja o mestu in njegovih portah po pregledu knjig koprskih vicedominov s konca 14. stoletja 819
Capodistria nel tardo medioevo: osservazioni sulla città e le sue porte dopo una disamina dei quaderni dei vicedomini capodistriani della fine del XIV secolo
Late Medieval Koper: Observations about the Town and Its Portae from a Survey of the Books of the Koper Vicedomini from the End of the 14th Century

Darko Darovec: Knjiga koprskih kapetanov Slovanov (1587–1724) 855
Il libro di capitani degli Slavi di Capodistria (1587–1724)
The Book of the Koper Captains of the Slavs (1587–1724)

Lovorka Čoralič: Zadarski plemić Josip Antun Fanfognja – zapovjednik mletačkih prekomorskih pješačkih postrojbi u 18. stoljeću 909
Il nobile Giuseppe Antonio Fanfognia di Zara – comandante delle formazioni di fanteria oltremarina della serenissima nel settecento
Nobleman of Zadar Joseph Anthony Fanfognia – Commander of Venetian Overseas Infantry Units in the Eighteenth Century

Claudio Povoło: Violenza e inimicizie tra cinque e seicento. Due pratiche sociali nella loro dimensione antropologico-giuridica 933
Violence and Enmity between the 16th and 17th Centuries. Two Social Practices in their Legal Anthropological Dimensions
Nasilje in sovražnost v 16. in 17. stoletju. Družbeni praksi v pravno-antropološki dimenziji

Žiga Oman: Sosedje in sovražniki: reševanje sporov pred ljubljanskim mestnim svetom v zgodnjem novem veku (1521–1671) 973
Vicini e nemici: risoluzione dei conflitti davanti al consiglio comunale di Lubiana nella prima età moderna (1521–1671)
Neighbours and Enemies: Dispute Settlement before the Ljubljana Town Council in the Early Modern Period (1521–1671)

Tilen Glavina: »Lakomen volk in uničevalec Kristusove vere.«
 Vergerijane (1550): povod ali rezultat pregona
 Petra Pavla Vergerija? 1015
«L'avido lupo e distruggitore della fede di Christo». Le Vergeriane (1550): pretesto o conseguenza della persecuzione di Pier Paolo Vergerio?
“A Greedy Wolf and Destroyer of the Faith of Christ.” Le Vergeriane (1550): A Cause or a Result of the Persecution against Pier Paolo Vergerio?

Furio Bianco: Tra storia e stampe popolari in età moderna. *Perfetta, e veridica relatione, delli processi criminali, et essecutioni delli medesimi, fattasi contro li tre conti, Francesco Nadasdi, Pietro di Zrin, e Francesco Cristofforo Frangepani (1671)* 1039
Between History and Popular Print in the Modern Age. Perfetta, e veridica relatione, delli processi criminali, et essecutioni delli medesimi, fattasi contro li tre conti, Francesco Nadasdi, Pietro di Zrin, e Francesco Cristofforo Frangepani (1671)
Med zgodovino in ljudskim tiskom v novem veku. Perfetta, e veridica relatione, delli processi criminali, et essecutioni delli medesimi, fattasi contro li tre conti, Francesco Nadasdi, Pietro di Zrin, e Francesco Cristofforo Frangepani (1671)

Borut Klabjan: Za boga, narod in domovino! Katero? Vprašanje verskih, narodnih in državnih pripadnosti ter vloge češke in moravske duhovščine v Istri pred in po prvi svetovni vojni 1057
Per dio, nazione e patria! Quale? La questione delle affiliazioni religiose, nazionali e statuali e il ruolo del clero boemo e moravo in Istria prima e dopo la prima guerra mondiale
For God, Nation and Motherland! Which One? The Question of Religious, National and State Affiliation, and the Role of Czech and Moravian Priests in Istra before and after World War I

Andrej Rahten: Josip Vilfan v prvem desetletju panevropskega gibanja 1075
 Josip Vilfan nella prima decade del movimento paneuropeo
Josip Vilfan in the First Decade of the Paneuropean Movement

Martin Bele: Prispevek k podrobnejši osvetlitvi družinskih vezi in mladostnih let dr. Antona Korošca – družina in mladost Bižikovega Toneta 1095
Contributo a una delucidazione più dettagliata dei legami famigliari e degli anni giovanili del dott. Anton Korošec – la famiglia e la gioventù di Tone Bižik
Contribution to a More Detailed Exposure of Family Relations and Younger Years of Dr. Anton Korošec – Bižik Tone

Urška Lampe: Tajna misija Josipa Smodlake v Rim: prvi poskus neposrednega sporazuma med Jugoslavijo in Italijo, oktober 1945–januar 1946 1115
La missione segreta di Josip Smodlaka a Roma: il primo tentativo di accordo diretto tra la Jugoslavia e l'Italia, ottobre 1945-gennaio 1946
The Secret Mission of Josip Smodlaka to Rome: The First Attempt at a Direct Agreement between Yugoslavia and Italy, October 1945–January 1946

Ana Šela: Delovanje slovenske službe državne varnosti v osemdesetih letih 20. stoletja 1137
Il funzionamento del sloveno servizio di sicurezza nazionale negli anni ottanta
Functioning of the Slovenian State Security Service in the 1980s

Aleš Maver: Narod na preklic? Oblikovanje beloruske identitete v primerjavi s slovensko 1159
Una nazione a revoca? La formazione dell'identità bielorusa a confronto con quella slovena
A Nation to Recall? Formation of Belarusian Identity Compared to the Slovenian Case

Marjan Horvat: Uporabe ljudskih pravljič v legitimizaciji političnih ideologij 20. stoletja: nenavadni primer slovenske verzije pravljičice Repa velikanka in jugoslovanski samoupravni socializem 1185
L'uso dei racconti popolari nella legittimazione delle ideologie politiche del novecento: l'esempio insolito della versione slovena del racconto La rapa gigante e il socialismo di autogestione jugoslavo
The Use of Folktales in the Legitimization of Political Ideologies of the 20th Century: The Unusual Case of the Slovenian Version of the Folktale The Gigantic Turnip and Yugoslav Self-governing Socialism

Polona Tratnik: The Pre–Enlightenment Formation of the Emerging Modern Scientific Episteme and Building Community from Mythical Discourse 1215
La formazione pre-illuministica dell'emergente episteme scientifica moderna e la costruzione della comunità partendo da un discorso mitico
Predrazsvetljensko oblikovanje modernega znanstvenega epistema in grajenje skupnosti iz mitskega diskurza

NAROD NA PREKLIC? OBLIKOVANJE BELORUSKE IDENTITETE V PRIMERJAVI S SLOVENSKO

Aleš MAVER

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija

e-mail: ales.maver@um.si

IZVLEČEK

Prispevek obravnava vprašanje gradnje beloruskega naroda in države in procesa postavlja ob bok s podobima v slovenskem primeru. Pri tem izpostavlja številne podobnosti, ki izhajajo iz skupne izkušnje življenja v okviru večjih državnih tvorb, in iz skupnega poudarjanja zgodovinskih temeljev, v glavnem osredinjenih ob spominu na drugo svetovno vojno. Toda obenem opozarja tudi na razlike, ki so posledica dejstva, da je bila v slovenskem primeru nacionalna kulturna in politična infrastruktura razvita precej pred državno osamosvojitvijo, v beloruskem pa je do prvega poskusa oblikovanja države prišlo, ko česa takega še ni bilo. Tudi takšno izhodišče je ustvarilo plodna tla za vzpostavitev Lukašenkovega režima, ki ga lahko opredelimo kot »neosvojetskega« in ki je po ponarejenih volitvah 2020 državo privedel na rob samostojnega obstoja. Prispevek navaja tudi veliko primerjav v procesih gradnje naroda in države med Belorusijo in Ukrajino.

Ključne besede: Belorusija, Velika kneževina Litva, Aljaksander Lukašenka, procesi gradnje narodov v Evropi, demokratično gibanje v Belorusiji, belorusizacija

UNA NAZIONE A REVOCÀ? LA FORMAZIONE DELL'IDENTITÀ BIELORUSSA A CONFRONTO CON QUELLA SLOVENA

SINTESI

Il contributo esamina i processi della costruzione della nazione e dello stato bielorusso in confronto con la nation-building slovena. Ne sottolinea quindi le numerose somiglianze che derivano dalla comune esperienza di vita nell'ambito di strutture statali più ampie e dalla comune enfasi sulle fondamenta storiche incentrate principalmente sulle memorie della Seconda guerra mondiale. Allo stesso tempo, però, richiama l'attenzione sulle differenze conseguenti al fatto che nel caso sloveno l'infrastruttura culturale e politica nazionale si era sviluppata molto prima dell'indipendenza dallo stato, mentre nel caso della Bielorussia il primo tentativo di costruzione dello stato si verificò quando questa intelaiatura

non esisteva ancora. Tale punto di partenza portò all'instaurazione del regime «neosovietico» di Lukašenko, che però dopo le elezioni truccate del 2020 spinse lo stato all'orlo della vanificazione della propria sovranità. Il contributo discute anche molti confronti nei processi di costruzione della nazione e dello stato tra Bielorussia e Ucraina.

Parole chiave: Bielorussia, Granducato di Lituania, Aleksandr Lukašenko, processi di nation-building in Europa, movimento democratico in Bielorussia, bielorrussizzazione

UVOD¹

Zgodovina Belorusije in vzpostavljanje njene državnosti je bila in je v senci podobnih zgodb o Ukrajini. Zato je bil nenaden močan izbruh demokratičnega gibanja v tej državi po predsedniških volitvah 9. avgusta 2020, katerih izidi so bili, previdno rečeno, grobo ponarejeni (prim. konservativno oceno sicer neugotovljivega dejanskega razpleta pri Stykow, 2020, zlasti 113–114), precejšnje presenečenje celo za poznavalce (toda prim. Ackermann, Berman & Sasunkevich, 2016, zlasti 1–19). Dolgo je namreč kazalo, da je uspelo dolgoletnemu predsedniku Aljaksandru Lukašenki (1954) tako rekoč zamrzniti belorusko družbo v nekakšen neosovjetski družbeni model (prim. Titarenko, 2011; Poczobut, 2013; podobno tudi Maver, Friš & Bajc, 2019). O njem je sicer veljal previdni optimizem, da se bo po odjugu v odnosu med beloruskim režimom in zahodnimi državami, h kateri je prispevalo z vidika teh držav “konstruktivno” Lukašenkovo stališče do ruske agresije na Krim in nato na Doneški bazen leta 2014, lahko odvila vsaj delna liberalizacija sistema, seveda v temupu, ki ga bo narekoval državni vrh (kar je očitno podmena pri Frear, 2019). Postopno večje uveljavljanje beloruskega jezika in kulture, tudi premiki, ki jih je sicer na dvoumen način nakazal popis prebivalstva leta 2019, so tak vtis okrepili (prim. Shparaga, 2021, 8 sq.). Vendar se je izkazalo, da je vrenje med mlajšim in kulturno dejavnim delom prebivalstva prehitevalo Lukašenkovo pripravljenost na odpiranje. Neosovjetski “oklep” je bil pretesen in volitve je javnost dojela kot možnost za pospešitev sprememb. Ko je oblast to možnost zgradila, je počilo na dotlej neznani način (Sahm, 2020).

Čeprav se je Lukašenko z obilno pomočjo ruskega režima Vladimirja Putina uspelo obdržati v sedlu in čeprav je v naslednjih dveh letih izničil praktično vse dokaj skromne pridobitve iz let delne “liberalizacije” med letoma 2015 in 2019 ter

1 Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa Preteklost severovzhodne Slovenije med slovenskimi zgodovinskimi deželami in v interakciji z evropskim sosedstvom št. P6-0138 in raziskovalnega projekta Slovenska intelektualna zgodovina v luči sodobnih teorij religije: od ločitve duhov in kulturnega boja do komunistične revolucije št. J6-3140, ki ju financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).

se najmočneje doslej naslonil na Rusijo, se je z vso silo vnovič zastavilo vprašanje temeljev in obstojnosti samostojne beloruske države, celo samostojnega beloruskega naroda. Vključenost Belorusije v rusko agresijo na Ukrajino na obeh straneh, pri čemer je Lukašenka dal na razpolago ozemlje države za ruski prodor proti Kijevu, številni privrženci opozicije pa se dejavno borijo na ukrajinski strani, poudarjajo, da je prihodnost po vsej verjetnosti v celoti odvisna od razpleta vojne v Ukrajini. A v tem prispevku se bom spraševal, kako je Belorusija prišla do te točke in kakšne primerjave lahko potegnemo med oblikovanjem beloruskega in slovenskega naroda in države. Nemogoče se bo seveda izogniti tudi sorazmerno številnim primerjavam z belorusko sosedo Ukrajino.

Takoj v začetku moram pristaviti dve izhodiščni opombi. Prva izhaja iz okoliščine, da bom ob razmislekih o zgodovinskih temeljih gradnje beloruskega naroda in države sorazmerno pogosto omenjal aktualno dogajanje. Moje ocene slednjega seveda izvirajo iz dolgoletnega opazovanja postsovjetskega prostora in iz soočanj z relevantno dostopno znanstveno literaturo, kljub temu pa jih ne morem in ne želim razglašati za edino mogoče ali celo edino veljavne. Ravno tako seveda ni mogoče predvideti vseh dogajanj v bližnji ali celo bolj odmaknjeni prihodnosti, ki bi lahko zapisano v pričujočem prispevku postavila pod vprašaj. Kot bo verjetno precej razvidno, je moje bistveno izhodišče izrazito zadržan odnos do v Rusiji in (uradni) Belorusiji trenutno močno izpostavljenih projektov večkulturnosti brez pravega družbenega in političnega pluralizma. Sam menim, da tak projekt na daljši rok ni vzdržen in da slejkoprej privede tudi do izrazite kulturne ali (v obravnavanih primerih predvsem) jezikovne prevlade zgolj ene, v nepluralnem okolju privilegirane skupine.

Drugo vprašanje, ki ga je treba omeniti pred začetkom razprave, je zapletena problematika zapisa oziroma slovenjenja vzhodnoslovanskih osebnih in zemljepisnih lastnih imen. Tukaj je treba izpostaviti mnenje, zapisano v uvodu k slovenskemu prevodu *Vrat Evrope*, ki jih je napisal Serhii Plokh (2022). Prevajalec Niki Neubauser tam ugotavlja, da dokončna usoda zapisa teh imen v slovenščini še ni znana in da bo nanjo vplivalo tudi razpletanje klobčiča na postsovjetskem vzhodu Evrope. V duhu navedenega sam bolj ali manj dosledno rabim beloruske in ukrajinske oblike lastnih imen, saj mislim, da ni zadostnega razloga za rabo ruskih oblik tam, kjer težko govorimo o njihovi posebni uveljavljenosti v slovenščini (nasproten primer je, recimo, ime ukrajinske prestolnice Kijev, kjer rusko obliko lahko štejemo za uveljavljeno). Popolne doslednosti sicer ni mogoče doseči. Pri zapisu beloruskih oblik med dvema pravopisnima standardoma, ki sta na razpolago, izbiram bolj razširjeni in v Belorusiji prevladujoči.

KAJ SE SKRIVA V IMENU?

Pri Belorusiji že njeno ime v številnih jezikih napeljuje na misel, da gre v bistvu za del Rusije. A drugi del poimenovanja ne izvira iz imena današnje Rusije, ampak od srednjeveške tvorbe z imenom *Rus'*, za kar v tem prispevku

predlagam rabo polatinjene oblike Rutenija. Belorusiji bi torej lahko rekli Bela Rutenija ali Belorutenija (o rabi imena prim. predvsem Danylenko, 2017). Ker je izhodiščno obliko *Rus'* v našem jeziku skoraj nemogoče sklanjati, smo ga podaljšali in sočasno poenostavili v Rusija. A če starodavni skupnosti knezov Volodimirja (Vladimirja) in Jaroslava rečemo (Kijevska) Rusija, s tem posredno namignemo, da je njena prava (edina) dedinja zgolj današnja Rusija. Zato je (Kijevska) Rutenija za srednjeveško tvorbo boljša rešitev. Ljudstvo, ki je v njej živel, pa so potemtakem Ruteni ali Rutenci (čeprav se ta izraz pogosto rabi šele za vzhodnoslovanski živelj v litovski veliki kneževini). In res so se številni pripadniki elite v ukrajinskem in tudi beloruskem delu litovske in pozneje poljske državne tvorbe predstavljali z opredelitvijo, da so *gente Ruthenus, natione Polonus*, kar bi v slovenščino prevedli približno »po rodu Rutenec, po narodnosti (ali še bolje po pripadnosti državi) Poljak« (Danylenko, 2017). V nemščini ime *Ruthenien* za Ukrajino (in *Weissruthenien* za Belorusijo) srečamo še v 20. stoletju. Morda še dlje se je v slovenskem jeziku obdržala poslovenjena oblika za Rutence Rusini. Kar zadeva Belorusijo, so v nekaterih jezikih v zadnjem času dejansko spremenili doslej običajno oznako države, da bi poudarili razliko med Rutenijo in Rusijo. Dober zgled je nemščina, kjer se je vsaj v Nemčiji (manj v Avstriji) uveljavila oblika *Belarus*, ki je nadomestila prejšnjo *Weißrussland*, kar dobesedno pomeni Bela Rusija (o razliki med poimenovanjema Ackermann, 2020, 20).

Bela Rutenija je v začetku označevala samo srednji in vzhodni del današnje beloruske države. Ni čisto jasno, ali prvi del sploh izvira iz pridevnika s pomenom bel. Prav tako obstaja več razlag, na kaj naj bi se ta pridevnik v imenu dežele nanašal. Po eni od njih naj bi v Beli Ruteniji ob priključitvi veliki kneževini Litvi že živel krščansko prebivalstvo, medtem ko naj bi Črno (s težiščem v današnji zahodni Belorusiji) do pokristjanjenja litovske elite še naseljevali pogani (prim. Wilson, 2021, x–xii).

Podobno kot ukrajinske so bile beloruske zgodovinske dežele v preteklosti izrazito večjezične in večkulturne (prim. Lewis, 2019, 1–24). Ob (pretežno rusko govorečih) Belorusih v Belorusiji še danes živijo Rusi, ki jih je uradno približno desetina prebivalstva, Poljaki, ki jih je še dobre tri odstotke, zlasti na severozahodu, in Ukrajinci, ki v glavnem živijo v pokrajini Polesje na jugozahodu. Meja med ukrajinskim in beloruskim jezikom na območju Polesja sicer ni zelo ostra. Že iz časov litovske velike kneževine živijo na ozemlju Belorusije tudi tako imenovani litovski Tatari. Iz njihovih vrst je med drugim izšel eden Lukašenkovih zunanjih ministrov Ural Latipav (prim. Mironowicz, 2007, 338).

Ena najpomembnejših manjšin v Belorusiji so bili zgodovinsko Judje, ki so še na začetku 20. stoletja tvorili relativno ali celo absolutno večino v večjih mestih. Večina jih je izginila v času nacistične »končne rešitve« oziroma šoe (prim. Snyder, 2016, predvsem 272 sq.). A še ob koncu Sovjetske zveze jih je bilo v najmanjši vzhodnoslovanski republiki več kot 100.000 ali odstotek prebivalstva. Do danes

je številka uradno padla na približno desetino, saj se je večina beloruskih Judov izselila v Izrael ali kam na zahod (Obščaja čislennost, 2020, 31–36). Tako je izraelski državljani postal eden najboljših šahistov z začetka 21. stoletja Boris Gelfand. Verjetno najbolj znani Jud, doma iz Belorusije, pa je slikar Marc Chagall iz bližine Vicebska. Iz današnje Belorusije so izvirali tudi trije izraelski predsedniki vlade, Menahem Begin, Jicak Šamir in Šimon Peres. Kar dva med njimi sta dobila Nobelovo nagrado za mir. Prav tako so se v deželi rodili starši igralca Kirka Douglasa (s pravim imenom Issur Danielovitch) in televizijskega voditelja Larryja Kinga (Mironowicz, 2007, zlasti 75–77, 103).

Treba je poudariti, da uradna kulturna politika po Lukašenkovem prevzemu predsedniškega položaja leta 1994 rada izpostavlja svojo navezavo na večkulturno izročilo dežele in sebi pripisuje prizadevanje za ohranjanje večkulturnosti, medtem ko nasprotnikom iz nacionalnega tabora očita ozek etnonacionalizem (ta pogled v grobem predstavlja tudi Titarenko, 2011). V resnici pa je bila tovrstna večkulturnost v okolju, kjer ni pravega političnega pluralizma, večino Lukašenkove vladavine (z izjemo premorov, recimo med letoma 2009 in 2011 in med 2015 in 2019) prejkone krinka za nov val rusifikacije.

SKUPNE POTEZE BELORUSKE IN SLOVENSKE ZGODOVINE

Najočitnejša podobnost med Slovenijo, Belorusijo in Ukrajino je, da imajo vse tri države kar nekaj težav s prepoznavnostjo. Belorusija je sicer manjša od Ukrajine, a še vedno precej velika in je menda celo največja zgolj celinska država v Evropi. A enako kot za Ukrajino je bistvena določnica, da je njena veliko večja sosedna Rusija in je bila v zgodovini to prodorna in vplivna Poljska.

Svojo neprepoznavnost Belorusija dolguje tudi dejstvu, da je – kot Slovenija in Ukrajina – “mlada” država. Kot nekakšen nemški protektorat je ob koncu prve svetovne vojne sicer za kratek čas zaživela marca 1918 (prim. Michaluk & Rudling, 2014; Rudling, 2015a), čemur je sledilo več kot sedemdesetletno sovjetsko obdobje v okviru Beloruske sovjetske socialistične republike, ki je s fazo sicer kratkotrajne *korenizacije* v podobi *belorusizacije* v dvajsetih letih 20. stoletja omogočilo močan vzpon posebne beloruske kulture in narodne zavesti (Mironowicz, 2007, 64–83; prim. še zlasti Martin, 2001, predvsem 48–55, 204–209 in 260–268; Hirsch, 2005; Ivešić, 2018). Sovjetski Belorusiji so Sovjeti po okupaciji vzhodne Poljske leta 1939 priključili še prej Poljski pripadajočo zahodno Belorusijo, ki je je bilo skoraj za polovico današnje države (Wilson, 2021, 111–120). Neodvisnost je sovjetska republika nekoliko obotavljivo razglasila 25. avgusta leta 1991, natančno dva meseca za Slovenijo. Slovenija in Belorusija sta se kmalu zatem tudi medsebojno priznali (Mironowicz, 2007, 293–296).

Druga svetovna vojna je Belorusija zaznamovala še bolj kot Slovenijo, saj je bila po poimenovanju Timothyja Snyderja skupaj z Ukrajino ena od “krvavih dežel”. Zaradi ujetosti v sendvič med Hitlerja in Stalina je bila po mnenju

istega zgodovinarja celo najnevarnejši prostor na planetu (Snyder, 2010, zlasti 119–154). Tudi zaradi tega si Slovenija in Belorusija delita značilnost, da je skupni zgodovinski spomin v glavnem osredinjen na dogajanje zadnjih sedemdesetih, osemdesetih let, starejša obdobja in osebnosti iz njih pa se pojavljajo zgolj kot nekakšni osamelci (prim. izrazito Titarenko, 2011; Bekus, 2010a in 2010b; za primerjavo s Slovenijo prim. zdaj zlasti Klabjan, 2022). Pravzaprav omenjeno tako v Sloveniji kot v Belorusiji privede do tega, da zna biti zgodovinski spomin deljen, vendar smer, osredotočena na čas druge svetovne vojne in po njej, v obeh primerih prevladuje. Kot bom še omenil v nadaljevanju, je poudarjanje dediščine “partizanske republike” vsekakor značilno za pod Lukašenkom ponovno kanonizirani uradni spomin, poudarjanje predsovjetskih gradnikov beloruske zgodovine pa za doslej vseskozi manjšinski nacionalni tok (Titarenko 2011, 11–13, 18).

Beloruse, Slovence in Ukrajince družijo še dolga pripadnost večjim državnim tvorbam. V beloruskem primeru so bile te tvorbe velika kneževina Litva, poljsko-litovska konfederacija, Rusko carstvo, Sovjetska zveza in medvojna Poljska (prim. pregledno pri Snyder, 2003). Navedeno je pomenilo močan pritisk večjih sosednjih jezikov na slovenščino in beloruščino. Slednja je bila enako kot bližnja ukrajinščina predvsem v senci poljščine in ruščine, ki jo je v 20. stoletju skoraj povsem izrinila. Podobno kot v slovenskih deželah je tudi v Belorusiji obstajala velika razlika v prevladujoči rabi jezika med mesti in podeželjem (prim. zlasti Bekus, 2014).

Zaradi doslej navedenega v obeh okoljih glavnino identifikacijskih figur namesto političnih in vojaških voditeljev predstavljajo kulturniki, zlasti pisatelji in pesniki (za slovenski primer prim. Darovec, 2021). Večina beloruskih prihaja sicer šele iz 20. stoletja. Pač pa je v zgodnejših fazah razvoja beloruskega jezika tudi v današnji Belorusiji veliko vlogo odigralo reformacijsko gibanje (prim. Plokhly, 2006, 117–122; Brüning, 2008; Butterwick, 2010). S Trubarjem je primerljiv Simon Budni (ok. 1533–1593), ki je katekizem izdal leta 1562. V skladu z razvojem reformacije na Poljskem in v veliki kneževini Litvi je izšel iz reformirane (kalvinistične) tradicije, a je pozneje postal unitarec (se pravi, odrekel se je veri v sveto Trojico). Kot pri Trubarju so bili njegovi ključni sponzorji plemiči, zlasti plemiška rodbina Radzivil (litovsko Radvila), ki je prehodila za še nekatere aristokrate vzhodnoslovanskega porekla običajno pot od prvotne pripadnosti vzhodnemu krščanstvu preko protestantskega ovinka do sprejetja rimskega katolištva (prim. Plokhly, 2006, 103 sq.).

Očitna razlika v kulturnem razvoju med Slovenijo in Belorusijo je seveda v rabi pisave. Pri tem je potrebno pristaviti, da je beloruščina med vzhodnoslovanskimi jeziki posebnost, ker so jo precej pisali tudi v latinici. Zapleteno zgodovino Belorusije v 20. stoletju nakazuje hkrati dejstvo, da obstajata dva pravopisna standarda (in posledično danes dve različici beloruske Wikipedije). Eden se imenuje po beloruskem jezikoslovcu Branislavu Taraškeviču, ki ga je razvil (taraškevica).

Drugi (in večinski) je standard, ki so ga razvili v sovjetski Belorusiji leta 1933 (Akudowitsch, 2013, 120–124). Razliko med obema lahko ponazorimo z imenom beloruske prestolnice. V prevladujoči rabi se imenuje Minsk, v taraškevici pa Mensk. Sovjetska različica je kajpak bližja ruščini.

Na kulturno podobo obeh današnjih držav je seveda vplivalo krščanstvo, vendar v Sloveniji njegova zahodna, v Belorusija pa vzhodna različica, saj je bila današnja Belorusija kot praktično ves vzhodnoslovanski prostor pokristjanjena pod taktirko Konstantinopla (prim. Bremer, 2016, predvsem 24–26; Drnovšek, 2018; Malmenvall, 2019). Vendar je v Belorusiji pozneje veliko večjo vlogo kot v Ukrajini (kaj šele Rusiji) odigralo zahodno krščanstvo v podobi (rimskega) katolištva. O njegovi močni navzočnosti na ozemlju Belorusije priča dejstvo, da je bilo veliko osrednjih danes pravoslavnih cerkva zgrajenih za katoliško bogoslužje. To velja že za osrednjo belorusko pravoslavno cerkev sv. Duha v Minsku. Večina prebivalcev Belorusije je bila torej od pokristjanjenja do zgodnjega novega veka pravoslavcev, po letu 1596 pa so priznavali duhovno nadoblast rimskega škofa (papeža) (prim. Brüning, 2008). Drugače kot v Ukrajini, kjer se je velik del vernikov kmalu vrnil v pravoslavje, so bili do leta 1839 govorci beloruščine večinoma grkokatoliki (zato Andrew Wilson o zgodovini Belorusije v časovnem obdobju med 17. in 19. stoletjem govori celo kot o zgodovini dežele uniatov; Wilson, 2021, 48–59). Potem je bila po prvi vstaji proti ruski oblasti na ozemlju nekdanje poljsko-litovske konfederacije leta 1830 in 1831 uniatska (grkokatoliška) Cerkev na beloruskih tleh v nekaj letih skoraj popolnoma izločena in spet drugače kot v Ukrajini ne igra danes domala nobene vloge. Večina Belorusov je grkokatoliško spet zamenjala za pravoslavno veroizpoved, seveda v okviru Ruske pravoslavne cerkve (po letu 1924 deloma tudi v okviru Poljske pravoslavne cerkve, ki ji je konstantinopelski patriarh priznal avtokefalnost, ko je Poljska dobila precejšen del vzhodnoslovanskega, ukrajinskega in beloruskega življa; prim. Bekus, 2010b; Wilson, 2021, 108).

Nazadnje je treba enako kot z zvezi z Belorusijo omeniti tisto razliko, ki je za slovensko pamet najtežje umljiva. Pripadnost slovenskemu narodu je še vedno tesno povezana z uporabo slovenskega jezika. V Belorusiji je še veliko bolj kot v Ukrajini drugače. Tudi večina tistih prebivalcev Belorusije, ki se ne čutijo zgolj pripadniki beloruske države, marveč hkrati beloruskega naroda, v vsakdanjem življenju samoumevno govori rusko (prim. zlasti Bekus, 2014). Križe in težave govorcev beloruščine v sodobni Belorusiji je pred leti beloruski pesnik in esejist Valjancin Akudovič opisal takole:

V Belorusiji pomeni torej biti Belorus, da odstopaš od norme in da si, če to hočeš ali ne, za nekatere misijonar nove vere, za druge nevaren tujec in za vse ostale smešen norec. Celo uporaba beloruščine je v Belorusiji politična (in seveda estetska) odločitev. [...] Povsod na svetu ne počno ljudje, če se pogovarjajo v svojem maternem jeziku, ničesar drugega kot to, da se pogovarjajo. Pri nas je drugače. Če v javnosti govorimo belorusko, je to politična

demonstracija ali performans. Vsi, ki se po naključju nahajajo v bližini, postanejo takoj pozorni, saj je stvar tako nenavadna in nepričakovana. [...] Biti Belorus pravzaprav pomeni, da vsak dan igramo vlogo Belorusa v gledališki predstavi brez konca. Živimo in umiramo na odru. Celo po smrti poslanstvo ni končano, kajti na tvojem nagrobniku mora biti tvoje ime nujno v beloruščini (Akudowitsch, 2013, 114–115).

Po podatkih iz leta 2019 se za Beloruse po narodnostni pripadnosti sicer opredeljuje skoraj 85 odstotkov prebivalcev Belorusije. Toda samo vsak četrthi v vsakdanjem življenju najpogosteje uporablja beloruščino. Skoraj trije od štirih uporabljajo ruščino. Pisati, govoriti in brati belorusko zna približno trideset odstotkov prebivalcev države. In še ena zanimivost: najvišjega odstotka uporabnikov beloruščine ne najdemo med ljudmi, ki se opredeljujejo za Beloruse, marveč med tistimi, ki se opredeljujejo za Poljake. Vsekakor pa velja za Slovenca ne zlahka prebavljiva ugotovitev, da govori večina narodno zavednih Belorusov rusko (za podatke prim. Obščaja čislennost, 34–36).

Po drugi strani v sodobni beloruski jezikovni statistiki ne manjka pojavov, ki so iz slovenske zgodovine znani predvsem s Koroškega in iz popisov v zadnjih desetletjih Habsburške monarhije (prim. Osojnik & Maver, 2021). Tudi leta 2019 absurdnih statističnih pojavov "koroškega tipa" ni manjkalo. V jugozahodnem okrožju Brest je po eni strani število tistih, ki so razglasili beloruščino za materni jezik, zraslo s polovice na tri četrtine, toda delež tistih, ki naj bi jezik dejansko uporabljali v vsakdanu, je upadel z dobre četrtine na slabo šestino. Je pa en podatek, ki vsaj po mojem mnenju pomaga pojasniti nenaden izbruh demokratičnega gibanja. Glavno mesto Minsk je bilo vedno najbolj rusificirano v državi. Pred desetimi leti naj bi beloruščino v vsakdanjem življenju rabilo komaj šest odstotkov meščanov. Omenjena številka je leta 2019 poskočila na več kot tretjino ali za pol milijona govorcev (prim. Obščaja čislennost, 35–36). Podoben, čeprav manj izrazit trend se je kazal v tretjem največjem mestu Mahiljov (rusko Mogilev ali pravilneje Mogiljov). Malo verjetno je, da bi toliko ljudi nenadoma dejansko spregovorilo belorusko. A z navedbo tega jezika so najbrž hoteli zlasti v urbanih središčih hoteli povedati, da si želijo od Rusije bolj neodvisno Belorusijo. Iz podobnih razlogov je »od mrtvih vstala« tradicionalna belo-rdeče-bela zastava namesto po sovjetski povzete Lukašenkove, uveljavljene po referendumu leta 1995 (prim. Shparaga, 2021; Ljachoŭski, 2020).

Kot zadnjo razliko med Slovenijo in Belorusijo bi izpostavil, da je bila v Belorusiji težnja po neodvisnosti ob dogodkih od leta 1988 naprej precej manjša kot v Sloveniji. Sovjetska republika je sicer leta 1990 kot njene kolegice razglasila suverenost v smislu, da imajo republiški zakoni prednost pred zveznimi, in vzpostavila beloruščino kot edini uradni jezik, toda samostojnost so potem razglasili – na tej točki enako kot v Ukrajini – pod vtisom poraza puča proti Gorbačovu v Moskvi avgusta 1991 (Mironowicz, 2007, 293 sq.).

Nikoli niso izpeljali referendumu o neodvisnosti (kot v Sloveniji, Ukrajini, baltskih državah, Armeniji ali Gruziji) in je tudi veliko vprašanje, kakšen bi bil rezultat. Dilemo, kaj naj si državljani sploh počnejo z državo Belorusijo, je z vzpostavitvijo že omenjenega neosovjetskega modela začasno rešil Aljaksander Lukašenka, ki jo je potreboval kot svoj fevd, na katerem bi bil neomejen vladar (prim. Stykow, 2020, predvsem 111–113; Karbalevič, 2020).

GRADNIKI STAREJŠE BELORUSKE ZGODOVINE

Zapisal sem že, da je za večino prebivalcev Belorusije osrednja točka zgodovinskega spomina druga svetovna vojna, vsaj v večinski predstavi obdobje, ko so Belorusi v protinacističnem boju pokazali največ herojstva (prim. sicer grenko oceno pri Akudowitsch, 2013, 58–69). Poleg navedene vojne imata izpostavljeno mesto še dve stari državni tvorbi, kneževina Polack in velika kneževina Litva (in vloga beloruskih dežel v njej).

Kneževino Polack s središčem v istoimenskem mestu v bližini Vicebska na vzhodu današnje Belorusije bi lahko po njenem mestu v zgodovinskem spominu Belorusije vsaj od daleč primerjali s Karantanijo, ko gre za Slovence. Njeni začetki in njen odnos do drugih državnih tvorb na vzhodoslovanskem območju, zlasti do tistih s sedežem v Kijevu in Novgorodu, so velikokrat zaviti v tančico skrivnosti. Prvo omembo Polacka sicer nekateri postavljajo že v leto 862. Najbolj pikantna zgodba iz njegove zgodovine je ovita v legendarne barve. Prvi po imenu znani polaški knez, ki mu Belorusi pravijo Rahvalod, iz 10. stoletja je imel hčer Rahnedo. Vanjo se je zagledal in jo zasnil poznejši »apostolom enaki« kijeviski knez Volodimir (Vladimir), seveda še v svoji poganski fazi. Ker mu je oče ni hotel dati za ženo, se je nad družino znesel. Rahnedo je pred starši posilil, vse njene sorodnike pobil in jo odpeljal s seboj. To naj bi bilo okoli leta 980. Pri drastičnosti omenjene zgodbe je potrebno upoštevati, da so skušali krščanski avtorji Volodimirja pred krstom praviloma prikazati kot popolnega divjaka, da bi tako bolj izstopilo, kako dobro mu je del sprejem krščanstva (Padberg, 2006, predvsem 133–134; Wilson, 2021, 3–17). Zgodovinsko otipljivejši je bil vzpon kneževine Polack pod vladavino kneza Uzjaslava. Ta je bil na položaju vso drugo polovico 11. stoletja. Tedaj je kneževina poleg današnjih srednje in severne Belorusije obsegala še kos današnje Latvije. Tudi sicer je baltski delež pri njenem nastanku in vzponu eno spornih vprašanj iz njene preteklosti. Leta 1067 je bil kot del kneževine prvič omenjen Minsk. Iz Polacka izvira tudi nekakšna beloruska varianta svete Heme Krške, sveta Evfrozina iz Polacka (1104–1167), Uzjaslavova vnukinja in beloruska narodna svetnica (Akudowitsch, 2013, 196).

Po zatonu Kijevske Rutenije in z njo povezanih zahodno ležečih kneževin po mongolskih vdorih je ozemlje današnje Belorusije praktično v celoti pristalo v okviru velike kneževine Litve. Razlog, da veliko narodno najzavednejših Belorusov ravno obdobje velike kneževine vidi kot najpomembnejše obdobje

zgodovine, je v naravi te državne tvorbe. Litovci niso poseljevali bistveno večjega ozemlja kot danes in njihov jezik je bil v njihovi državni tvorbi kot celoti izrazito manjšinski. Večina podanikov velikega kneza je bila vzhodnih Slovanov, ki so bili po veri vzhodni kristjani (prim. zlasti Ploky, 2006, 85–121). Litva je od velikega kneza Jogaile do danes ena bolj s katolištvom zaznamovanih držav v Evropi, česar niti sovjetska politika ni mogla spremeniti (prim. Polyakova & Skhoda, 2022; za širši srednje- in vzhodnoevropski kontekst prim. še Maver & Bajc, 2019; Griesser Pečar, 2019). Vendar je bila celo okolica glavnega mesta Vilne jezikovno slovanska. Zato v deželi jezik uradov ni bila litovščina, marveč tako imenovana pisarniška rutenščina, ki jo imajo Belorusi za svoj najstarejši knjižni jezik. Nekaj zmede lahko povzroči njeno poimenovanje *rus'ka mova*, a je treba še enkrat več povedati, da se pridevnik ne nanaša na Rusijo, marveč na srednjeveško državno tvorbo s sedežem v Kijevu. Pisarniška rutenščina je v Litvi prevladovala do 17. stoletja, ko jo je v uradni rabi izrinila poljščina. V njej je bil med drugim napisan v več izdajah objavljeni *Litovski statut*, zakonik velike kneževine (prim. Sahanovič, 2014). Zaradi svoje številčne moči so pravoslavni vzhodnoslovanski plemiči znotraj Litve obdržali svoj močan položaj, kar pa se je začelo s spreminjati z litovskim zbliževanjem s Poljsko (prim. o prizadevanjih za unijo s Katoliško cerkvijo že v tem zgodnjem času Malmenvall, 2018). Pomembno je, da je današnja Belorusija ostala v sklopu Litve tudi po okrepitvi zveze med Litvo in Poljsko v Lublinu leta 1569. Pravoslavni plemiči z beloruskega območja so začeli enako kot tisti z ukrajinskega svoj vzhodnoslovanski jezik zamenjevati z bolj modnim poljskim, pravoslavno vero pa po protestantskem ovinku, ki ga v Ukrajini v glavnem ni bilo, v reformirani podobi z rimskim katolištvom (prim. Brüning, 2008; Butterwick, 2010; Wilson, 2021, 47). Morda najbolj znani tovrstni rodbini iz današnje Belorusije so bežno že omenjeni Radzivili in Sapehe (poljsko Sapiehe). Na tem mestu moram poudariti, da je na območju Litve in Poljske poglobljena ločnica seveda obstajala med bogatimi magnati, ki so imeli v lasti ogromna posestva, in med njihovimi podložniki, ne med Poljaki in Belorusi (ali Ukrajinci; prim. Ploky, 2006, zlasti 161 sq.).

Z obdobjem velike kneževine Litve je povezan tudi eden najpomembnejših kulturnih vrhuncev, ki ga Belorusi štejejo za svojega. Med letoma 1517 in 1519 je znova iz Polacka izvirajoči humanist in tiskar Francisk Skarina (1470–1552) v Pragi izdal prevod Svetega pisma. Ta ni bil v ljudskem jeziku z območja Belorusije, marveč v stari cerkveni slovanščini z nekaterimi beloruskimi vzhodnoslovanskimi značilnostmi (Ploky, 2006, 106 sq.). Po osamosvojitvi Belorusije so osrednjo avenijo v Minsku poimenovali po Skarini, vendar je za belorusko kulturo nezainteresirani Lukašenka tiskarja leta 2005 prestavil v manj pomembno ulico, njegovo bivšo avenijo pa je preimenoval v Avenijo neodvisnosti. Pri tem Lukašenka v duhu prevladujoče postsovjetske kulturnozgodovinske paradigme seveda nima v mislih beloruske neodvisnosti leta 1991, ampak zmago nad nemškimi okupatorji leta 1944 (prim. Titarenko, 2011).

Slika 1: Francisk Skarina (1470-1552) je med letoma 1517 in 1519 natisnil Staro zavezo v stari cerkveni slovanščini z beloruskimi vzhodnoslovanskimi elementi (Wikimedia Commons).

Za nekak vojaški vrhunec bivanja svojih prednikov v veliki kneževini Litvi pa štejejo narodno najzavednejši Belorusi zmago vojske Litve in Poljske nad premočno vojsko moskovske velike kneževine leta 1514 v bitki pri Orši v bližini Vicebska. Za Slovence je zanimiv podatek, da je glavni vir za potek bitke baron Žiga Herberstein s svojimi *Moskovskimi zapiski* (o tem predvsem Saganovich, 2012).

RAZLIKE V ZGODOVINSKIH IZHODIŠČIH MED BELORUSIJO IN UKRAJINO

Ko govorimo o Belorusiji, vedno znova trčimo ob primerjave z Ukrajino, kot je bilo razvidno že doslej. Ne le, da je zgodovina večjega dela obeh omenjenih prostorov nekako do sklenitve že omenjene Lublinske unije med Litvo in Poljsko tekla bolj ali manj vzporedno. Tudi vsi ključni izzivi, s katerimi se soočata še danes, so (bili) enaki. To velja za pripadnost večjim državnim tvorbam, za življenje ali včasih životarjenje beloruskega in ukrajinskega jezika najprej v senci poljščine in nato v senci ruščine, za težavno spraševanje, na kaj naj se postavi skupna istovetnost, če pa dobršen del skupnosti ne obvlada matičnega jezika in če enotnosti ni niti na verskem področju, ali tudi za že omenjeno načrtno brisanje navedene mukotrpno vzpostavljene istovetnosti v dobršem delu 20. stoletja. Za obe okolji velja hkrati domiselna oznaka beloruskega pesnika Valjancina Akudoviča, da Rusija ni vzhodno od Belorusije (in Ukrajine), marveč je vzhod Belorusije (in Ukrajine), da torej »ruski problem« ni samo vprašanje odnosov z najmočnejšim sosedom, temveč hkrati odnosov med Belorusi (in Ukrajinci) samimi (Akudowitsch, 2013, 77–81). V zadnjih dveh letih je bila kar nekajkrat izrečena podobna ocena, da je celotna Belorusija v enakem položaju kot vzhod Ukrajine. In dejansko ne bomo zelo zgrešili, če proces, ki se je v severnejši republiki začel ob predsedniških volitvah leta 2020, primerjamo s procesi, ki jih je na vzhodu Ukrajine sprožila ruska okupacija Krima in *de facto* velikega dela Doneškega bazena leta 2014. Seveda lahko po mojem mnenju v obeh primerih govorimo o dolgoročno neproduktivnih izbirah Putinovega režima v Rusiji. Toda sočasno danes ni moč z gotovostjo reči, da ne bo njegovo sedanje gašenje požara, ki ga je sam povzročil, z bencinom vsaj začasno uspelo. Če se to zgodi, pa bo prihodnost Belorusije kot samostojne države, kot že nakazano, zaradi šibkejših temeljev ogrožena bolj kot prihodnost Ukrajine.

Na prvi pogled bi se lahko zdelo drugače, predvsem kar zadeva zgodovinske danosti. (Bodoči) Belorusi so večino preteklosti drugače kot (bodoči) Ukrajinci preživeli v okviru istih državnih tvorb. Že v visokem srednjem veku so vsi pristali v okviru navedene velike kneževine Litve, medtem ko so bili sosede na jugu že takrat razdeljeni (vsaj) med Litvo, Poljsko in Madžarsko. Spočetka majhen košček si je že v 16. stoletju vzela moskovska velika kneževina (o tem

Yekelchyk, 2007, zlasti 33–52). Razdeljenost na eni in življenje v isti državni tvorbi na drugi strani sta se nadaljevala tudi pozneje. Od konca 18. stoletja so bili praktično vsi Ukrajinci podložniki bodisi ruskega carja bodisi habsburškega cesarja. Prvi je bil od istega časa vladar skoraj vseh Belorusov.

Vendar se je pokazalo, da je ravno ta razdeljenost vsaj delu Ukrajincev omogočila več možnosti za samostojen kulturni razvoj. Galicija in v manjši meri Bukovina sta lahko odigrali vlogo, ki je ni mogel v beloruskem primeru noben del beloruskega etničnega ozemlja. Belorusi so sicer živeli pod skupnim dežnikom, toda nikjer pod njim niso imeli priložnosti za javno izražanje v beloruščini (prim. Akudowitsch, 2013, 38–42). Po drugi strani je bila Galicija sicer domovina sorazmerno nizkega odstotka vseh Ukrajincev, vendar so bili stiki med zahodnim in vzhodnim krilom »ukrajinskih pljuč« sorazmerno intenzivni. »Vzhodnjak« Mihajlo Hruševski je postal profesor v galicijskem Lvivu, dela vodilne ukrajinske pesnice Lesje Ukrajinke pa so izhajala v vzhodni avstrijski deželi (prim. Kappeler, 2019, zlasti 161–164).

DVOUMNA DEDIŠČINA "CERKVENIH POLJAKOV"

Na belorusko narodno gibanje nista pozitivno vplivali niti dve drugi, vsaj na prvi pogled ugodni okoliščini. Beloruska narečja so močno vplivala na oblikovanje že omenjene *rus'ke move*, uradnega jezika v veliki kneževini Litvi. Toda ta knjižni standard po izgonu iz uradne uporabe pod težo poljščine ob koncu 17. stoletja ni postal podlaga za beloruski knjižni jezik. Prav tako med Belorusi dolgoročno sledi ni zapustila uniatska Cerkev, čeprav so ji, kot že povedano, drugače kot Ukrajinci med 17. stoletjem in letom 1839 pripadali praktično vsi beloruski nižji sloji (prim. Wilson, 2021, zlasti 48–59). Ko je bila pod pritiskom ruskega carskega režima pridružena Ruski pravoslavni cerkvi, ni postala osnova za kakšno samostojno belorusko istovetnost. Danes je v Belorusiji skoraj ni. Je pa med vzhodnimi Slovani med Belorusi daleč najvišji delež katoličanov latinskega obreda, ki ga je mogoče oceniti na petnajst odstotkov (prim. Mitrokhin, 2020). Na severozahodu dežele, v škofiji Hrodna, so katoličani v večini. Sicer ni nobenega dvoma, da je katoliška manjšina nadpovprečno zastopana v beloruski kulturi in da se je beloruski jezik na katoliških območjih ohranil veliko bolje kot na pravoslavnih. Tudi prvaki sodobnega beloruskega nacionalnega gibanja na čelu z arheologom Zjanonom Paznjakom so katoličani. Katoličan je bil recimo nedavno preminuli prvi šef beloruske države po razglasitvi neodvisnosti Stanislav Šuškevič (ki pa je bil predsednik parlamenta, ne republike; prim. Wilson, 2021, 161–165).

Toda za beloruske katoličane je značilen še en težko razložljiv paradoks. Gre za pojav »cerkvenih Poljakov«, ljudi, ki obiskujejo cerkvene obrede v poljskem jeziku, doma pa govorijo belorusko (in tudi oni vedno v večji meri rusko). Že navedena posledica je, da najdemo najvišji delež prebivalcev dežele, ki kot svoj pogovorni jezik navajajo beloruščino, med Poljaki (približno

polovica), ne med Belorusi (samo dobra četrtnina). Poljščino jih med njimi celo kot materni jezik navaja manj kot desetina (Obščaja čislennost, 35). A drugače kot Poljaki v Litvi, ki tesno sodelujejo z rusko manjšino in so v času sovjetskega posredovanja v Vilni januarja 1991 večinsko podprli sovjetski režim, njihov sedanji politični voditelj pa je kot edini pomembnejši litovski politik podprl Lukašenko po predsedniških volitvah leta 2020, so »cerkveni Poljaki« v Belorusiji v prvih vrstah demokratičnega gibanja (prim. zlasti Poczubut, 2013, in Sahn, 2020). V času po njegovem izbruhu je hkrati zrasel prestiž Katoliške cerkve. Ravnanje njenega tedanjega, sedaj na podlagi dogovora papeža Frančiška z Lukašenko že upokojenega nadškofa Tadevuša Kandrusoviča je bilo namreč bistveno drugačno od tistega pravoslavnega beloruskega eksarha Benjamina, ki je svojo usodo povsem povezal z Lukašenkovo (nekoliko drugače sicer Mitrokhin, 2020).

KRATKOTRAJNA SOVJETSKA PRAVLJICA

Nazadnje se je za odločilno izkazala vključenost celotnega beloruskega ozemlja v ruski imperij. Tam pa pred začetkom 20. stoletja ni bilo skoraj nikakršnih možnosti za javno uveljavljanje beloruščine. Zato je neke vrste »beloruski Prešeren« Francišak Bahuševič (1840–1900) dobro generacijo mlajši od svojega slovenskega kolega, pa tudi od Ukrajince Tarasa Ševčenka (prim. Akudowitsch, 2013, zlasti 82–87). Kot pravi začetek beloruskega narodnega gibanja sedaj pogosto velja celo šele začetek izdajanja prvega časopisa v beloruščini, *Naše nive*, leta 1906 (prim. časovno zamejitev pri Rudling, 2015b). Po letu 1990 so jo v Belorusiji obnovili, a je že skoraj tri desetletja na udaru Lukašenkovega režima.

Podobno kot pri Ukrajincih je beloruska država nastala, preden je bil beloruski narod v polnosti oblikovan ali so bile zaokrožene njegove meje (prim. zlasti Bekus, 2010a; za povsem drugačno sliko pri Slovencih prim. Rahten, 2021a in 2021b). Vendar je pod nemškim pokroviteljstvom v zadnji fazi prve svetovne vojne leta 1918 porojena Beloruska ljudska republika pustila znova bistveno manj sledi kot nazadnje ravno tako neuspešni poskusi uveljavitve ukrajinske državnosti v istem času (prim. Rudling, 2015a). Brez sledu pa prva beloruska država kljub vsemu ni ostala. K njeni dediščini sodijo vse do danes obstoječa beloruska vlada v izgnanstvu in simboli, zlasti belo-rdeče-bela zastava in litovski vitez, *pahonja*, kot del skupnega litovsko-beloruskega blaga (prim. Ljachoŭski, 2020). Po mnenju nekaterih raziskovalcev je prav poskus vzpostavitve beloruske državnosti ob koncu prve svetovne vojne prisilil boljševice k ustanovitvi samostojne beloruske republike (ne zgolj avtonomnega območja oziroma pokrajine v sklopu Rusije; prim. Rudling, 2015a, 2015b).

Po prvi svetovni vojni so beloruske zgodovinske dežele hkrati doživele skoraj edino pomembnejšo razdelitev od novega veka naprej (o dinamiki prvih poveljnih let prim. Rahten, 2019; Griesser Pečar, 2020; Osojnik & Maver, 2021). Približno

polovica današnje Belorusije je pripadla Poljski, nekoliko večji del nastajajoči sovjetski državi pod vodstvom boljševikov (o okoliščinah dogajanja in uspeha oktobrske revolucije prim. Malmenvall, 2017; Komel, 2018). Tam so podobno kot za Ukrajince na kulturnem področju najprej nastopili nekakšni medeni tedni (prim. zlasti Bekus, 2010a, splošno tudi Ivešić, 2018). Beloruščina je postala prevladujoč jezik beloruske sovjetske republike in z velikimi koraki stopila v šole, urade in medije. Začela je nastajati ključna nacionalna infrastruktura, ki je pod carji ni moglo biti. Seveda so bili medeni tedni kratki in po vnovičnem valu rusifikacije je večino nove beloruske kulturne elite ob koncu tridesetih let 20. stoletja doletelo dobresedno iztrebljenje. Simbol zanj je lokacija množičnih grobišč v Kurapatih na obrobju Minska (prim. Mironowicz, 2007, 89–94). Znamenje posebne moskovske »skrbí« za Beloruse je bila že kratko omenjena obsežna reforma knjižnega jezika v prvi polovici tridesetih let, ki naj bi beloruščino še bolj približala ruščini. Ob vseh homatijah s svojim položajem ima beloruski jezik danes še težavo, da obstajata dva knjižna standarda. Taraškevico zagovarjajo in uporabljajo Belorusi zunaj Belorusije in jedro nacionalnega gibanja, sovjetska narkamavka (tako imenovana, ker jo je uveljavila republiška vlada, ki so jo pred ministri sestavljali ljudski oziroma narodni komisarji) je uradna različica v Belorusiji (prim. skoraj satiričen prikaz stanja pri Akudowitsch, 2013, zlasti 122–123). Kljub navedenemu tudi številni beloruski zgodovinarji sodijo, da bistvenih pridobitev zgodnjega sovjetskega obdobja, ko so bili položeni temelji samostojni beloruski ozemeljski entiteti in kulturi v njej, ni bilo mogoče povsem izničiti nikoli pozneje. Proces *korenizacije* in *belorusizacije* (zanju prim. temeljno delo Martin, 2001) naj bi kljub svoji kratkotrajnosti enako kot v Ukrajini pustila ključne sledove (prim. Mironowicz 2007, zlasti 7; podobno mnenje za Ukrajino zastopa Subtelny, 2009). Zlasti Bekusova vidi zato v oblikovanju beloruskega naroda značilen zgled socialistične gradnje naroda, ki se izmika umestitvi v znane faze Miroslava Hrocha (prim. Bekus 2010a; za podobne pojave v Jugoslaviji in na Češkoslovaškem prim. Ivešić, 2020; Ivešić, 2021; Ivešić, 2022).

Pod Poljsko so se v dveh desetletjih možnosti za belorusko kulturno življenje s časom ravno tako ožale. Za nameček so bile velike razlike med večinsko katoliškimi Belorusi na območju današnjih okrožij Hrodna in Minsk in med večinsko pravoslavni zlasti na območju okrožja Brest, kjer je bila narodna zavest še do te mere neizoblikovana, da so se ljudje predvsem ob popisu leta 1931 opredeljevali preprosto kot »tukajšnji« (Mironowicz, 2007, predvsem 103).

Začetek druge svetovne vojne je Belorusom enako kot Ukrajincem prinesel na moč dvoumno »združitev« pod sovjetskim okriljem. V nadaljevanju vojne je Belorusija pod nemško okupacijo postala »najnevarnejši kraj na svetu«, obenem pa je partizansko gibanje vtisnilo ključni pečat sodobni beloruski identiteti, ki se med drugim kaže v tem, da se nanj sklicujejo tako Lukašenkov režim kot njegovi nasprotniki. Po vojni je bila beloruska sovjetska republika znana kot »partizanska republika« (prim. zlasti Lewis, 2017, in tudi Fedor, Lewis & Zhurzenko, 2017; za primerjavo s Slovenijo prim. posamezne poudarke pri Kleindienst in Tomšič, 2021).

OSAMOSVAJANJE S PRIDRŽKI

Znana pa je bila tudi kot moskovski sredici najposlušnejši evropski del Sovjetske zveze. In spet trčimo ob paradoks. Belorusi praktično vseh barv in usmeritev izjemno cenijo lik in delo dolgoletnega republiškega partijskega šefa Pjotra Mašerava (1918–1980). Njegovo delovanje je imelo poteze tako obdobja Staneta Kavčiča kot obdobja Franceta Popita v Sloveniji. Čeprav je bil njegov čas res obdobje močne urbanizacije, je hkrati izrival beloruščino iz skoraj vseh por družbenega življenja. Pod njegovo taktirko se je dogajal tretji, bržkone za sedanje stanje najzaslužnejši val rusifikacije (na paradoksen kult Mašerava opozarja Akudowitsch 2013, 115). Razmere so bile kot v Ukrajini precej podobne kot skoraj v istih letih na dvojezičnem območju avstrijske Koroške. Oblasti so pritiskale na starše, naj za svoje otroke zahtevajo šolanje v ruščini. Beloruski jezik je izgubil svoj pomen skoraj na vseh ravneh, razen v leposlovju, in se začel počasi umikati celo na podeželju, kjer je dotlej suvereno prevladoval. Minsk in druga večja mesta so osamosvojitev seveda pričakala skoraj v celoti rusificirana (Akudowitsch 2013, 113 sq.).

Odločilno vlogo v procesu začasne demokratizacije Belorusije, ki jo je spremljal nov val nacionalnega gibanja, je poleg Gorbačovove perestrojke in nezadovoljstva zaradi uničujočih posledic črnobilske katastrofe nato odigralo odkritje množičnih grobišč v Kurapatih leta 1988. Med drugim je bilo spodbuda za ustanovitev Beloruske ljudske fronte pod vodstvom arheologa Paznjaka, ki je vodil izkopavanja na omenjeni lokaciji. V resnici je nenavadno, da je ljudska fronta, od daleč podobna slovenskemu Demosu, dosegla večino svojih ključnih ciljev, čeprav je imela v leta 1990 izvoljenem republiškem parlamentu samo 26 od 360 sedežev ob še približno štiridesetih somišljenikih (prim. Mironowicz, 2007, zlasti 292) Za to sta bila bistvenega pomena zmedenost in strah pripadnikov republiške partijske nomenklature. Vajeni izpolnjevati navodila centra se pač niso znašli, ko so od Gorbačova začeli prihajati »čudaški« signali, da je prišel čas za demokratizacijo. Paznjak je sočasno uspešno mobiliziral javnost in vodil nekaj največjih množičnih protestov v zgodovini Belorusije pred letom 2020 (prim. Akudowitsch 2013, predvsem 106 sq.). Beloruski republiški parlament je že leta 1990, kot navedeno, razglasil beloruščino za uradni jezik v republiki in prednost republiških zakonov pred zveznimi. Potem ko se je zdelo, da bo avgustovski puč leta 1991 »odrešil« nomenklaturu in vzpostavil staro stanje, pa je poraz pučistov vsaj navidezno zapečatil njeno usodo. V paniki so člani republiškega vrhovnega sovjeta nekoliko polovičarsko razglasili še neodvisnost in kot uradne simbole nove države septembra leta 1991 uzakonili tiste njene predhodnice iz leta 1918. Pravzaprav je za himno že zmanjkalo soglasja (prim. predvsem Ljachoŭski, 2020).

DRŽAVA NA PREKLIC PO LUKAŠENKOVI PODOBI

Zakaj je beloruskemu nacionalnemu gibanju po teh dosežkih, ki niso zelo zaostajali za tistimi ukrajinskih kolegov, tako očitno spodletelo? Gotovo je treba

Slika 2: Pjotr Mašerav (1918–1980) na beloruski znamki iz leta 2018. Dolgoletni šef beloruske komunistične partije je kljub pospeševanju intenzivne rusifikacije priljubljen tako v Lukašenkovem taboru kot med njegovimi nasprotniki (Wikimedia Commons).

poglavitni razlog iskati v zelo tanki plasti podpornikov, na katero bi se lahko naslonilo. Primanjkljaj beloruske »Galicije« se je znova izkazal za ključnega. Res so imeli prvaki beloruskega gibanja Paznjakovega kova nadpovprečno veliko privržencev v zahodnem okrožju Hrodna in v mestu Minsk, kar je spominjalo na zemljepisno razporeditev v Ukrajini, toda celo na teh dveh območjih je bila večina prebivalstva bolj zazrta v sovjetski včeraj kot v slavne dni Belorusov v veliki kneževini Litvi, kar dokazujejo tudi izidi predsedniških volitev leta 1994, na katerih je Lukašenka že v prvem krogu dosegel relativno večino v vseh okrož-

jih (prim. Mironowicz, 2007, 309; Stykow, 2020, predvsem 109–113). V skladu s takimi izhodišči je določen del nomenklature nekako »prestopil« v nacionalni tabor, toda šlo je za bistveno manjši delež funkcionarjev kot v Ukrajini (prim. za Ukrajino Yekelchik, 2007, 193 sq.), da ne govorimo o baltskih republikah. Končno vsaj nekateri nekdanji sopotniki za Lukašenkov vzpon obtožujejo kar Zjanona Paznjaka osebno (tako Akudowitsch, 2013, 112). Predvsem naj ne bi razumel tistega, kar je očitno razumel Lukašenka, da so zamisli Beloruske ljudske fronte sicer razumljive in dobre, vendar zanje v Belorusiji ni mogoče zagotoviti zadostne večine (Akudowitsch, 2013, 112). Dolgotrajna zatiranost beloruščine in beloruske kulture je sočasno povzročila številna pretiravanja. Jezikovno vprašanje so Paznjak in njegovi vseskozi rinili v ospredje tudi v pogojih gospodarskega kaosa in eksistenčnih stisk večine prebivalstva v zgodnjih devetdesetih letih. Vrh vsega je bila zanje prava oblika beloruščine arhaična taraškevica. Nekateri jim še danes očitajo celo, da so sebe, intelektualno elito, šteli za edine prave Beloruse (tako predvsem Titarenko, 2011).

Sledil je torej vzpon Aljaksandra Lukašenke. Čeprav lahko podobno kot pri Vladimirju Putinu brez veliko slabe vesti rečemo, da česa takega kot njegovega svetovnega nazora ni (prim. Karbalevič, 2020), se je njegova vladavina v celoti gledano sprevrgla v pravo katastrofo za belorusko samobitnost. Na ključnih točkah je njegovo obnavljanje sovjetskih razmer v Belorusiji, za katero je večino mandata sicer imel večinsko podporo javnosti (prim. Titarenko, 2011; Stykow, 2020), namreč sovpadlo z uničevanjem beloruske jezikovne in kulturne infrastrukture. Že v zelo zgodnji fazi svojega predsedovanja je deželo, ki jo vodi, hkrati spremenil v državo na preklic, ko jo je vključil v na moč dvoumno unijo z Rusijo in s tem omogočil Borisu Jelcinu, da deloma izbriše madež sodelovanja pri ukinitvi Sovjetski zveze v Belaveški pušči na belorusko-poljski meji (prim. zlasti Samorukov, 2020). Približno prvih petnajst let Lukašenkove oblasti je tako prineslo močan val rusifikacije (prim. Poczobut, 2013). Tudi odjuga po Putinovi okupaciji Krima ni bila sad idejnega razvoja, marveč političnega pragmatizma (prim. Karbalevič, 2020). Po predsedniških volitvah leta 2020 je doseglo uničevanje beloruske kulture nove vrhunce. Nekdo je zelo posrečeno ugotovil, da Putin v vlogi svojega vazala v Minsku ne bi mogel najti nobenega Belorusa, ki bi s tako vnemo žagal lastno belorusko vejo, na kateri sedi, kot to počne Lukašenka (prim. zlasti Sahn, 2020).

Seveda Lukašenkov politični življenjepis kaže, da je edina stalnica njegove »ideologije« neizčrpana želja po krepitvi in ohranjanju absolutne oblasti (kot poudarjata Karbalevič, 2020, in Wilson, 2021; deloma drugače Frear, 2019). V tem smislu je belorusko nacionalno gibanje njegova priljubljena tarča predvsem zato, ker se mu je v devetdesetih letih besno postavljalo po robu. Poleg tega so napake Paznjaka in njegovih zaslužne, da je bilo mogoče prizadevanje za večjo uveljavitev beloruskih posebnosti dolgo povezovati z gospodarsko bedo prvih let samostojnosti, rusifikacijska prizadevanja pod Lukašenko pa z gospodarskim okrevanjem (prim. Titarenko, 2011; Stykow, 2020). Kot tretji razlog za sovražni

Slika 3: Zjanon Paznjak (1944) je v času demokratizacije in osamosvajanja Belorusije vodil Belorusko ljudsko fronto. Nekateri mu očitajo pretirano poudarjanje jezikovnega vprašanja, pa tudi to, da se je že leta 1996 umaknil v emigracijo (Wikimedia Commons).

odnos do predsovjetske beloruske kulture lahko navedemo za neosovjetskega uradnika znova značilno pomanjkanje samozavesti, saj se prvi in edini beloruski predsednik ni nikoli dobro naučil domnevnega maternega jezika (na paradoks, da je Lukašenka edini demokratično izvoljeni voditelj Belorusije v zgodovini, opozarja Bekus 2010b, 88 sq.).

Odpor proti Lukašenki leta 2020 ni v prvi vrsti izšel iz logov njegovih nasprotnikov iz nacionalnega tabora. Ti so bili po porazih v devetdesetih in v zgodnjem 21. stoletju potisnjeni precej na obrobje. Nosilci novega vala so bili mladi, ki so

Slika 4: Sedanji uradni grb Belorusije z izrazitimi prvinami socialistične in sovjetske ikonografije (Wikimedia Commons).

pod Lukašenkovim žezlom živeli že kot najstniki, njihov samoumevni prvi (in pogosto edini) jezik je ruščina (prim. zlasti Shparaga, 2021). To velja za vse tri ženske voditeljice demokratičnega gibanja, predsedniško kandidatko Svjatlano Cihanovsko, zdaj zaprto glasbenico Marijo Kalesnikavo in menedžerko Veraniko Capkala (prim. Sahm, 2020, in predvsem Gapova, 2020). Ko so drugače kot Paznjakovi somišljeniki zagotavljale, da njihova revolucija ni usmerjena proti Rusiji, so nedvomno mislile resno. Šlo je predvsem za to, da je postal za mlajše Beloruse oklep Lukašenkovega družbenega in gospodarskega modela z vso svojo ozkostjo pretesen. Zagovorniki narodne samobitnosti so bili močno v ozadju. Seveda pa se je, dlje kot je demokratično gibanje trajalo, vedno bolj kazalo, da ima samo nacionalni tabor vsaj nekaj malega od Lukašenke neodvisne infrastrukture, čeprav

v glavnem v emigraciji. Zato je eno od vprašanj, ali bo na koncu prevladala v začetku gotovo vodilna liberalna ali nacionalna smer gibanja (kar se sprašuje tudi Shparaga, 2021).

SKLEP

Aljaksandra Lukašenko je nepričakovani izbruh nezadovoljstva pahnil povsem v ruski objem (prim. Samorukov, 2020). Prihodnost Belorusije je ob precejšnji izgubi legitimnosti Lukašenkovega režima doma zato na žive in mrtve zvezana z usodo Ukrajine oziroma z razpletom ruske agresije na sosedo. A če je Belorusija res podobna vzhodni Ukrajini, potem se marsikje tudi v njenih mejah odvija tihi odmik od Rusije. Obenem je in bo usoda Belorusije kot samostojne države in Belorusov kot samostojnega naroda preizkusni kamen za obstojnost tistih gradenj narodov, ki so potekale v dvoumnem okviru socialističnih režimov (kar poudarja predvsem Bekus, 2010a). Slednji so po eni strani ponujali široke možnosti za uveljavitev nekaterih jezikov in kultur, po drugi strani pa onemogočali družbeni pluralizem, s čimer je nastal paradoks že v izhodišču.

Ob primerjavi geneze slovenske in beloruske države je treba kot bistveno razliko podčrtati zlasti dejstvo, da je v slovenskem primeru bolj ali manj celovita nacionalna infrastruktura nastala precej pred državo, medtem ko je bilo v beloruskem ravno obratno. Prihodnost bo pokazala, kakšen je lahko domet vsaj na papirju razglašane "večkulturna vizije" sovjetskega in Lukašenkovega režima. Slednji je gradil in gradi na pripadnosti državi na podlagi sorazmerno tanke plasti skupnega zgodovinskega konsenza (ta je v beloruskem primeru vsaj do nedavnega v glavnem zajemal zgolj sovjetsko obdobje s težiščem na drugi svetovni vojni) ob hkratnem zanemarjanju nacionalnega jezika in kulture na račun ruščine, kar pa se trenutno kaže kot precej dvorezen meč.

A NATION TO RECALL? FORMATION OF BELARUSIAN IDENTITY COMPARED TO THE SLOVENIAN CASE

Aleš Maver

University of Maribor, Faculty of Arts, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenia

e-mail: ales.maver@um.si

SUMMARY

Belarus was long understood as a case of an almost entirely successful “Resovietization” under the auspices of the long-time leader Alyaksandr Lukashenka. Thus, the democratic movement starting after the blatantly rigged presidential election of 2020 surprised even many specialists for the country. Although the regime defended its grip on society, the questions related to the viability of Belarus as an independent country and even of Belarusians as an independent ethnocultural group arose anew. In this paper, we discuss some similarities and even more differences during the processes of nation- and state building among Belarusians and Slovenes. Many comparisons are drawn also to the Ukrainian nation- and state building. On one hand, there are in fact striking similarities. Speakers of Slovene and Belarusian were long part of greater state formations, where their languages lived in the shadow of stronger neighbours. Also, after the independence both nations formed a pretty thin common historical consensus, based mainly on the memories of the World War II. This emphasis has been even stronger in Belarus. On the other hand, the main difference consists in the fact that Slovenes (like Ukrainians of Galicia) succeeded in forming most cultural and political institutions of their own long before the formal declaration of statehood. In Belarusian case, the dynamics was quite opposite. The Belarusian state was first proclaimed, when the respective nation-building process didn’t reach a corresponding level yet, due to strong pressure by the Russian imperial regime. Also, the following phase of intensive Belarusization in the 1920s proved short-lived and ended in a cultural distaster. All these paradoxes helped Lukashenka in establishing his “Neo-Soviet” regime. But at the same time, his politics brought Belarus to the brink of its existence as an independent country after the rigged election of 2020.

Keywords: Belarus, Grand Duchy of Lithuania, Alyaksandr Lukashenka, nation building processes in Europe, Belarusian democratic movement, Belarusization

VIRI IN LITERATURA

Ackermann, Felix (2020): Belarus ist mehr als Weissrussland. Neue Zürcher Zeitung, 241, 10, 13. 1. 2020, 20.

Akudowitsch, Valentin (2013): Der Abwesenheitscode. Versuch, Weissrussland zu verstehen. Frankfurt am Main, Suhrkamp.

Obščaja čislennost (2020): Obščaja čislennost‘ naseleńnya, čislennost‘ naseleńnya po vozrastu i polu, sostoyannyy v brake, urovnyu obrazovannyya, nacional‘nostyya, yazyku, istočnikam sredstv k suščestvovannyyu po Respublike Belarus‘. Minsk, Nacionaln‘yi statističeskii komitet.

Ackermann, Felix, Berman, Mark & Olga Sasunkevich (2016): A New Land. Rediscovering Agency in Belarusian History, Politics, and Society. Stuttgart, Ibidem Verlag.

Bekus, Nelly (2010a): Nationalism and Socialism. »Phase D« in the Belarusian Nation-building. Nationalities Papers, 38, 6, 829–846.

Bekus, Nelly (2010b): Struggle over Identity. The Official and Alternative »Belarusianness«. Budapest (Budimpešta), New York, Central European University Press.

Bekus, Nelly (2014): »Hybrid« Linguistic Identity of Post-Soviet Belarus. Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe, 13, 4, 26–51.

Bremer, Thomas (2016): Kreuz und Kreml. Geschichte der orthodoxen Kirche in Russland. Freiburg, Basel, Wien (Dunaj), Herder.

Brüning, Alfons (2008): Confessionalization in the Slavia Orthodoxa (Belorussia, Ukraine, Russia)? Potential and Limits of a Western Historiographical Concept. V: Bremer, T. (ur.): Religion and the Conceptual Boundary in Central and Eastern Europe. London, Palgrave Macmillan, 66–97.

Butterwick, Richard (2010): How Catholic Was the Grand Duchy of Lithuania in the Later Eighteenth Century? Central Europe, 8, 2, 22–44.

Danylenko, Andrii (2017): On the Names of Ruthenia in Early Modern Poland-Lithuania. V: Németh, M., Podolak, B. & M. Urban (ur.): Essays in the History of Languages and Linguistics. Dedicated to Marek Stachowski on the Occasion of his 60th Birthday. Kraków, Księgarnia Akademicka, 161–173.

Darovec, Darko (2021): Slovenian Nation-Building Mythmaker. Fran Levstik’s Martin Krpan. Acta Histriae, 29, 3, 457–502.

Drnošek, Nejc (2018): Selitev kijevske metropolije iz Kijeva v Moskvo. Bogoslovni vestnik, 78, 1, 135–146.

Fedor, Julie, Lewis, Simon & Tatiana Zhurzhenko (2017): Introduction: War and Memory in Russia, Ukraine, and Belarus. V: Fedor, J., Kangaspuro, M., Lassila, J. & T. Zhurzhenko (ur.): War and Memory in Russia, Ukraine and Belarus. London, Palgrave Macmillan, 1–40.

Frear, Matthew (2019): Belarus under Lukashenka. Adaptive Authoritarianism. Abingdon, New York, Routledge.

Gapova, Elena (2020): Mobilisierung in Belarus. Klasse, Staatsbürgerschaft, Gender. Osteuropa, 70, 10–11, 215–222.

Griesser Pečar, Tamara (2019): Položaj katoliške cerkve v Sloveniji/Jugoslaviji leta 1945 v primerjavi z deželami za »železno zaveso«. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 29, 4, 661–674.

Griesser Pečar, Tamara (2020): Prvo povojno leto v Evropi in svetu. *Studia Historica Slovenica*, 20, 2, 335–358.

Hirsch, Francine (2005): *Empire of Nations. Ethnographic Knowledge and the Making of the Soviet Union.* Ithaca, London, Cornell University Press.

Ivešič, Tomaž (2018): Besede učijo, zgledi vlečejo. Nacionalno vprašanje po oktobrski revoluciji. *Monitor ISH*, 20, 1, 33–49.

Ivešič, Tomaž (2020): Od jugoslovanstva do jugoslovanstva. Komunistična partija Jugoslavije in njen odnos do nacionalnega vprašanja v prvih desetletja njenega obstoja. *Studia Historica Slovenica*, 20, 2, 597–622.

Ivešič, Tomaž (2021): The Yugoslav national idea under socialism. What happens when a soft nation-building project is abandoned? *Nationalities Papers*, 49, 1, 142–161.

Ivešič, Tomaž (2022): Exchanging the »progressive experiences« in a transnational perspective. Nationality, economy and federalism in Yugoslavia and Czechoslovakia in the 1960s. *Acta Histriae*, 30, 1, 239–262.

Kappeler, Andreas (2019): *Kleine Geschichte der Ukraine.* München, C. H. Beck.

Karbalevič, Valer (2020): Fanatiker der Macht. Lukašenkas Weltbild und Herrschaftstechnik. *Osteuropa*, 70, 10–11, 147–160.

Klabjan, Borut (2022): Graditi partizanski spomin v socialistični Jugoslaviji. Slovenski primer po drugi svetovni vojni. *Acta Histriae*, 30, 2, 513–534.

Kleindienst, Petra & Matevž Tomšič (2021): Proces narodne sprave in vloga politične elite v njem. Slovenija kot izjema med državami srednje in vzhodne Evrope. *Studia Historica Slovenica*, 21, 1, 197–232.

Komel, Dean (2018): Veliki oktober in veseli december. O nekaterih vprašanjih oktobrske revolucije in revolucije sploh. *Studia Historica Slovenica*, 18, 3, 737–754.

Lewis, Simon (2017): »The Partisan Republic«. *Colonial Myths and Memory Wars in Belarus.* V: Fedor, J., Kangaspuro, M., Lassila, J. & T. Zhurzhenko (ur.): *War and Memory in Russia, Ukraine and Belarus.* London, Palgrave Macmillan, 371–396.

Lewis, Simon (2019): *Belarus – Alternative Visions. Nation, Memory and Cosmopolitanism.* Abingdon, New York, Routledge.

Ljachoŭski, Uladzimir (2020): Belarus: Die weiß-rot-weiße Nation. Eine kurze Geschichte der Staatssymbole. *Osteuropa*, 70, 83–105.

Malmenvall, Simon (2017): V iskanju idejnih predpogojev za uspeh oktobrske revolucije. *Bogoslovni vestnik*, 77, 1, 67–78.

Malmenvall, Simon (2018): Vzhodnoslovanski literarni pričevanji o florentinskem koncilu in slovensko ozemlje. *Primerjalna književnost*, 47, 3, 77–97.

Malmenvall, Simon (2019): *Kultura Kijevske Rusije in krščanska zgodovinska zavest.* Ljubljana, Teološka fakulteta.

Marková, Alena (2018): Language, Identity, and Nation. Special Case of Belarusian State- and Nation Formation. *The Journal of Belarusian Studies*, 8, 3, 25–39.

Martin, Terry (2001): *The Affirmative Action Empire. Nations and Nationalism in the Soviet Union, 1923–1939.* Ithaca, London, Cornell University Press.

Maver, Aleš & Gorazd Bajc (2019): Mimobežnost dveh Evrop. Premisleki o nerazumevanju evropskega Vzhoda na evropskem Zahodu. *Annales, Series historia et sociologia*, 29, 4, 613–624.

Maver, Aleš, Friš, Darko & Gorazd Bajc (2019): Med begom pred sovjetsko preteklostjo in vračanjem vanjo. Stranke in volitve v Ukrajini in Belorusiji med leti 1989 in 2013. *Studia Historica Slovenica*, 19, 1, 181–216.

Michaluk, Dorota & Per Anders Rudling (2014): From the Grand Duchy of Lithuania to the Belarusian Democratic Republic. The Idea of Belarusian Statehood during the German Occupation of Belarusian Lands, 1915–1919. *The Journal of Belarusian Studies*, 7, 2, 3–36.

Mironowicz, Eugeniusz (2007): Białoruś. Warszawa (Varšava), Trio.

Mitrokhin, Nikolai (2020): Zwischen allen Stühlen. Die Belarussische Orthodoxe Kirche. *Osteuropa*, 70, 10–11, 223–240.

Osojnik, Janez & Aleš Maver (2021): Plebiscites in Europe after the First World War. *Studia Historica Slovenica*, 21, 2, 531–570.

Padberg, Lutz E. von (2006): Christianisierung im Mittelalter. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Plokhyy, Serhii (2006): *The Origins of the Slavic Nations. Premodern Identities in Russia, Ukraine, and Belarus.* Cambridge, Cambridge University Press.

Plokhyy, Serhii (2022): *Vrata Evrope. Zgodovina Ukrajine.* Prevedel Niki Neubauer. Ljubljana, Umco.

Poczobut, Andrzej (2013): *System Białoruś.* Gliwice, Helion.

Polyakova, Larysa & Natalia Shkoda (2022): Historiographic Issues Regarding the Position of the Orthodox and Roman Catholic Churches in Soviet Ukraine in the Years 1920–1930. *Acta Histriae*, 30, 2, 471–486.

Rahten, Andrej (2019): »Šampanjec v Gradcu in nemške demivierges«: ocena delovanja podpolkovnika Shermana Milesa na Štajerskem leta 1919. *Studia Historica Slovenica*, 19, 3, 781–813.

Rahten, Andrej (2021a): Korošcev državnopravni koncept v ustanovni dobi Kraljevine SHS. *Studia Historica Slovenica*, 21, 2, 327–362.

Rahten, Andrej (2021b): Slovenske narodnoemancipacijske težnje v postimperialni tranzicijski dobi. *Acta Histriae*, 29, 1, 111–134.

Rudling, Per Anders (2015a): The Beginnings of Modern Belarus. Identity, Nation, and Politics in a European Borderland. *The Journal of Belarusian Studies*, 7, 3, 115–127.

Rudling, Per Anders (2015b): *The Rise and Fall of Belarusian Nationalism, 1906–1931.* Pittsburgh, Pittsburgh University Press.

Saganovich, Genadziy (2012): Contested Interpretation of the Battle of Orsha in 1514 in Belarusian and Russian *Lieux de Mémoire*. V: Krasnodębski, Zdzisław, Garzdecki, Stefan & Rdiger Ritter (ur.): *Politics, History and Collective Memory in East Central Europe.* Hamburg, Reinhold Krämer Verlag, 139–162.

Sahanovič, Henadz (2014): Changing Myths about Belarusian History. V: Kolb, Kaciaryna (ur.): Belarus on the Forefront of Eurasia. Between Moscow and Kyiv. Warszawa (Varšava), Uczelnia Łazarskiego, 42–53.

Sahm, Astrid (2020): Politisches Patt in Belarus. Etappen einer Systemkrise. Osteuropa, 70, 10–11, 17–34.

Samorukov, Maksim (2020): Am Haken. Russland und Belarus. Osteuropa, 70, 10–11, 281–290.

Shparaga, Olga (2021): Die Revolution hat ein weibliches Gesicht. Der Fall Belarus. Frankfurt am Main, Suhrkamp.

Snyder, Timothy David (2003): The Reconstruction of Nations. Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569–1999. New Haven, Yale University Press.

Snyder, Timothy David (2010): Bloodlands. Europe between Hitler and Stalin. New York, Basic Books.

Snyder, Timothy David (2016): Black Earth. The Holocaust as History and Warning. London, Vintage.

Stykov, Petra (2020): Der lange Abschied von Bac'ka. Lukašenkas Popularität und ihr Niedergang. Osteuropa, 70, 10–11, 107–126.

Subtelny, Orest (2009): Ukraine: A History. Fourth Edition. Toronto, University of Toronto Press.

Titarenko, Larissa (2011): Post-Soviet Belarus. The Transformation of National Identity. International Studies, 13, 1, 11–21.

Udovič, Boštjan & Danijela Jačimović (2019): Osamosvojitve držav in »pozaba« zgodovinskih dosežkov. Primer nenadaljevanja gospodarske diplomacije v Sloveniji in Črni gori po njuni osamosvojitvi. Annales, Series historia et sociologia, 29, 1, 55–68.

Wilson, Andrew (2021): Belarus. The Last European Dictatorship. New Haven, Yale University Press.

Yekelchik, Serhy (2007): Ukraine. Birth of a Modern Nation. Oxford, New York, Oxford University Press.